

*overblijfsel van zijn vader*  
dat waren bijna moordenaars, Bernie. En mijn broer is een moordenaar. O mijn god...

*Maar jij hebt het overleefd, zei Bernie. 'Precies zoals je zegt.'*

*reductie*  
Suzanne vroeg: 'Hoe ben jij weggekomen uit... Waar ben je eigenlijk geboren?'

*streept*  
*gebruikt*  
*verwacht*  
'Hongarije.' Bernie legde even zijn hand tegen zijn gezicht. Hij wilde haar complimenteren met wat ze van haar leven had gemaakt, hij wilde zeggen hoe goed ze eraan deed die kinderen langs de juiste instanties te loodsens, haar zoons groot te brengen en Doyle trouw te blijven. Maar in plaats daarvan beantwoordde hij haar vraag: 'Ik ben er weggegaan toen ik nog klein was, want mijn oom ging naar Amerika en mijn ouders wilden dat ik met hem meerging. Ze zeiden dat ze gauw zouden volgen. Maar dat is niet gebeurd.'

'Ik wist niet dat je in Hongarije geboren bent. Kun je je nog iets van je ouders herinneren?'

Voordat hij antwoord gaf keek Bernie zijn kantoor rond. Het was lang geleden dat hij met iemand over dit soort dingen had gesproken. 'Ik weet nog dat mijn vader uit de Thora las. En dat mijn moeder de tafel dekte. En ik kan me herinneren dat ze me voorlas toen ik een keer ziek in bed lag.'

'O, Bernie.' Suzannes stem klonk iets krachtiger nu. 'Bernie, mag ik je nog een laatste vraag stellen?'

'Natuurlijk, Suzanne.'

'Geloof jij? In godsdienstige zin, bedoel ik.'

Haar vraag veroorzaakte een fysieke reactie bij Bernie, alsof er een kleine golf door zijn borst was gespoeld. Hij wachtte even en antwoordde toen: 'Ik leef al vele jaren als

seculiere Jood, en eigenlijk heb ik in die zin geen geloof.'  
'Maar?' zei Suzanne. 'Er is een "maar", ik hoor het aan je stem.'

Bernie ervoer een aarzelande neiging tot oprechtheid. Het voelde alsof hem werd gevraagd iets van zichzelf prijs te geven dat ver buiten het kader van zijn beroep viel en dat hij nog nooit aan iemand had prijsgegeven, behalve lang geleden enigszins aan zijn vrouw. 'Oké,' zei hij. 'Dat "maar" is het volgende: maar ben ik gelovig? Ja. Het probleem is, ik kan dat geloof niet beschrijven. Maar het is een soort van geloof. Het is een geloof.'

'Kun je het me uitleggen? Leg het me alsjeblieft uit, Bernie.'

Bernie legde een hand in zijn nek. 'Nee, Suzanne. Want ik kan het niet onder woorden brengen. Het is meer het besef – en dat heb ik al bijna mijn hele leven – dat er iets bestaat dat vele malen groter is dan wij.' Hij had het idee dat hij tekortschoot, dat hij geen kans zag het helder uit te leggen.

'Zo heb ik het ook ervaren,' zei Suzanne. 'Jarenlang had ik precies zo'n besef als jij net beschreef. Maar ik kan het eigenlijk ook niet goed onder woorden brengen.' Bernie reageerde niet, en Suzanne ging door: 'Toen ik klein was, en alleen – ik was dus heel veel alleen, als ik niet op school zat – maakte ik lange wandelingen en kreeg ik een bepaald gevoel, een heel diepe sensatie, en dan begreep ik, voor zover je dat als kind kunt begrijpen, dat het iets te maken had met God. Maar dan niet God als vaderfiguur, ik weet niet goed wat ik eigenlijk bedoel...'

'Ik begrijp wel wat je bedoelt,' zei Bernie.

'En ook als volwassene kwam dat gevoel af en toe over

me. Ik heb het nooit aan iemand verteld, want wat viel er eigenlijk te vertellen?

'Dat begrijp ik volkomen,' zei Bernie.

'Maar het is intussen in geen jaren meer gebeurd, en dus vraag ik me af of ik het heb verzonnen. Maar ik weet dat ik het niet heb verzonnen, Bernie. Ik heb het mijn man nooit verteld, ik heb het niemand verteld. Maar als iemand beweert atheïst te zijn, krijg ik daar altijd een negatief gevoel van, en die mensen geven alle voor de hand liggende redenen, hoor: kinderen gaan dood aan kanker, mensen komen om bij aardbevingen, al dat soort dingen. Maar als ik ze hoor redeneren denk ik: maar jullie zoeken het in de verkeerde richting.' Ze vervolgde: 'Maar ik zou niet weten wat dan wel de goede richting is, en hoe je dan wel moet redeneren.'

Bernie voelde een vaag soort ongelofte terwijl hij daar aan zijn bureau zat: alles wat ze zei was voor hem volkomen begrijpelijk.

Suzanne besloot met: 'Ik weet niet waarom ik dat gevoel, die sensatie, nooit meer krijg.'

Bernie keek uit over de rivier, die intussen weer was veranderd: naarmate het wolkendek optrok, werd het water groener. 'Dat komt wel terug,' zei hij.

'Weet je, Bernie?' zei Suzanne. 'Ik heb hier veel over nagedacht. Heel veel. En dit is... nou ja, de formulering die ik heb bedacht, alleen voor mezelf, hoor, maar dit is de formulering die door mijn hoofd speelt: volgens mij is het onze taak, misschien zelfs wel onze plicht, om...' – haar stem werd rustiger, volwassener – 'om de last van dat mysterie zo waardig mogelijk te dragen.'

Bernie zweeg lange tijd. Ten slotte zei hij: 'Dank je, Suzanne.'

Na een korte stilte zei Suzanne: 'De enige aan wie ik heb verteld over dat besef van... nou ja, van God, of van iets veel groters, was die engerd van een therapeut, nadat we, nou ja, iets waren begonnen... Maar goed, weet je wat hij zei? Hij zei: Doe niet zo belachelijk, Suzanne. Je was een kind dat het leven niet kon bevatten, en nu denk je dat je God hebt ervaren. Het leven stelde je voor een raadsel, meer was het niet. Dat is toch eng, Bernie?'

Bernie keek naar het plafond. 'Eng? Ja. Die man had zijn beperkingen, Suzanne.'

'Dat weet ik,' zei Suzanne. 'Vind je echt dat ik het beter niet aan mijn man kan vertellen? Denk je echt dat ik daar in m'n eenjie mee kan leven?'

'Een mens leeft met zoveel dingen,' zei Bernie. 'Echt waar. Het verbaast me altijd waarmee mensen allemaal kunnen leven.' Hij vervolgde: 'En Suzanne, je vertelde me dat je man ook niet af weet van je ervaring met... met datgene waar we net over hebben gesproken.'

'Je hebt gelijk,' zei Suzanne. 'Bernie, wat ben je toch wijs. Ik hou van je.'

'En ik van jou, Suzanne,' zei Bernie. Hij zou haar dolgraag vertellen dat hij zich nu beter voelde, dat zijn onbehagen door hun gesprek enigszins was weggenomen. In plaats daarvan zei hij: 'Nog één ding. Luister goed naar me.'

'Ik ben een en al oor,' zei Suzanne.

'Na dit gesprek moet je jezelf een flinke huilbui gunnen,' zei hij. 'Huil maar zoals je nog nooit eerder in je leven hebt gehuild. En als je uitgehuild bent, haal dan iets te eten. Ik heb zo'n idee dat je de hele dag geen hap binnen hebt gekregen.'

'Dar klopt. Ik beloof je dat ik iets zal eten. Maar ik heb geen behoefte meer aan hullen, Bernie. Ik... ik kan wel zingen.'

'Zing dan maar,' zei hij.

\*

Suzanne zat in haar auto op de parkeerplaats langs de snelweg, maar ze zong niet. Wel bleef ze nog een hele tijd zitten nadenken over hun gesprek. Ze was ervan overtuigd dat ze het nooit zou vergeten; het was alsof er boven haar hoofd grote ramen waren ingeslagen – zoals de brandweermannen de ramen van haar ouderlijk huis hadden ingeslagen – en boven haar en rondom haar was de grote wijde wereld weer helemaal voor haar toegankelijk. Ze keek naar de moeder en het jongetje, die weer in de auto stapten en samen om iets moesten lachen. Voor haar stond een kleine esdoorn, waaraan van boven tot onder dieproze bladeren prijken. 'O Bernie,' fluisterde ze. 'Wauw.'

\*

Bernie zat aan zijn bureau en keek uit over de rivier. Er trok een rustig soort verwondering door hem heen. Op de een of andere manier was Suzanne ongeschonden gebleven; de argeeloosheid waarmee ze tegen hem gesproken had, was een geschenk van onschatbare waarde. Door haar onschuld was dit voor haar even vanzelfsprekend als ademen, en hij had het gevoel alsof haar onschuld hem had overspoeld en iets van het onbehagen had weggenomen waar hij in de loop der jaren in zijn beroep last van had gekregen. Straks

ging hij naar beneden en zou hij tegen zijn vrouw zeggen dat ze zich over Suzanne geen zorgen hoefden te maken. Over de details van hun gesprek zou hij zwijgen: de manier waarop Suzanne hem had geholpen zou zijn geheim blijven. Daar stak geen kwaad in, dacht hij terwijl hij opstond, als je naging dat mensen soms jarenlang allerlei geheimen bewaarden.

Wat valt je op?

In haar leven is niets

van een tijdje?

- Spreken en geloven, hoe dat is

dat?